

Egy színházi ember

Béber László

Nem maradtak utána epekedő episztolák rejtélyes primadonnához és ugribugri szubrettekhez. Szépirodalmi munkája tudomásom szerint nyomtatásban nem jelent meg, és kéziratos hagyatéka sem tartalmazott ilyesmit. Nem hevernek kéziratban kiadatlan drámái (időskori felesége írt mesedarabokat, azokat be is mutatták, valamint kiváló bábszínházi szakember volt). Nem maradtak utána összegző dramaturgiai tanulmányok, nem vágyott színpadra sem aktor-ként, sem rendezőként.

Béber László újságíró volt. És a XX. század első fele debreceni színháztörténetének megkerülhetetlen, jellegzetes alakja. Nem írt lázító politikai publicisztikát, nem készített szenzációs interjúkat. A mindennapi élet érdekelte, a szellemi jelenlét intenzitásával élte át a századot. Az újságírás nemcsak munkaköre volt, hanem életformája is, a teljes élet lehetősége némi debreceni sallangokkal. A valóság három területe vonzotta: legjobban a színház, aztán a sport és az élet által felmutatott érdekességek, kuriózumok, szenzációk. (Ezek javát *Debreceni érdekességek* címmel összegyűjtöttem, s Debrecen városa 1977-ben kiadta, de halála megelőzte a megjelenést.)

A nagy, igazi szerelem a színház volt. Egy – Méliusz Péter által városi népeknek nevezett – polgárcsaládba született, apja alkalmazott nélküli mészáros volt. És színházbarát. Maga mesélte, hogy apai dédnagynénje egy héten egyszer felsorakoztatta a családi cselédséget, és elvezényelte őket a színházba. Ez a családi örökség volt első rétege színházszeretetének. A második réteg a Debreceni Református Kollégiumban rakódott tudatára: ő is tagja volt a Németh László által „nagy osztálynak” nevezett közösségnek, amely az iskolában is, az önképzőkörben is harcolni mert Ady Endréért (Az osztálytársak többek között Szabó Lőrinc, Gulyás Pál költők, Bay Zoltán fizikus, Törő Imre biológus, Csanak Béla zeneszerző és Békés István kulturtörténész.) Szabó Lőrincék révén kapcsolatba került a Dienes családdal, az sem volt rossz iskola.

BÉNYEI JÓZSEF (1934) újságíró, szerkesztő, 1976–78 között a Csokonai Színház igazgatója. Társ-szerzője *A debreceni színészet története* című kötetnek (1976), továbbá írója a *Debreceni komédiások* (2005) és a *Debreceni színházművészek* (2011) című munkáknak.

A harmadik réteg a budapesti egyetemen rakódott rá, ahol az első világháború után magyar-német szakon folytatta tanulmányait, és legjobb barátja lett egy dési fiú, akit Horváth Árpádnak hívtak. Igen, Béber a színházművészetben bizony autodidakta volt, ahogy a képzőművészetben mondanák, azaz színházi nyelven amatőr. De német nyelvtudása révén kitekintése volt az európai szellemi mozgalmakra, érdeklődése okán a magyar progresszióra is.

Anyagi okok kényszerítették, hogy abbahagyja felsőfokú tanulmányait. 1921-ben újságíró lett szülővárosában. Az ellenzéki *Debreczeni Független Újság* volt igazi otthona, volt itt gyakornok, munkatárs, szerkesztő, segédszerkesztő – akkori szóhasználatban lényegében főszerkesztő-helyettes és – ahogy mindig hozzátette – színházi rovatvezető.

Milyen alapelvek határozták meg színházkritikai munkásságát? Mintha előre kölcsönözte volna Horváth Árpád későbbi vezérgondolatát: „A színház szemének folyamatosan három csillagra kell szegeződnie, az egyetemes európai művészet, a nemzeti művelődés és a magyar nyelv és irodalom hármas csillagzata.” A lap, ahol dolgozott, a debreceni demokrata-radikális polgárság lapja volt, és a lap színkritikusaként érvényre juttatta azt a meggyőződését, hogy a színpad szószék, ahonnan gondolatokat kell közvetíteni, a színháznak társadalmi funkciója van, közösségi arculata. Ő ezt akkor látta érvényesülni, ha két fontos feltétel adva van: egyrészt a színház műsorpolitikája, másrészt egy társulat, ahol be van töltve minden szerep.

A műsorpolitikát illetően a jóval később „népszínháznak” titulált sokoldalú munka híve volt. Szükségesnek tartotta, hogy magyar és külföldi, másrészt drámai, vígjátéki, sőt operetti „vonal” is legyen a teátrumban. Valójában csak a másodvonalbeli bécsi operettet és a franciás „buta bohózatokat”, valamint az öncélú olcsóságot utasította el. Nem rajongott a zavarosnak tűnő modern törekvésekért sem, pl. nem nyerte meg tetszését Karinthy Frigyes *Holnap reggele* sem. Megbírálta például Herczeg Ferenc Széchenyi-drámáját is (*A híd*), de ezt azért, mert hamis képet adott Kossuthról.

A társulat összetételét tekintve konzervatív volt. Hazánkban II. József korában tettek először kísérletet arra, hogy meghatározzák, kiből kell állnia egy társulatnak. A kolozsvári Kótsi Patkó János szerint (1830 körül) a jó prózai társulathoz kell egy jellemszínész, apa, szerelmes színész, hős, intrikus, komikus apa, komikus szerelmes és komikus szolga és négy segédszínész. A nők között hősnő („deli karcú termetű... szép keblű”), anya, komikus öreganya, csintalan naiva. (A bonviván, táncos komikus, buffo, primadonna, szubrett későbbi gyakorlatok.)

Nos, Béber László ezek jelenlétét számon tartotta, hiányukat számon kérte, bár örült a sikeres szerepátvállalásoknak. Kedvencei a „párducmozgású” szubrettek és deli primadonnák voltak, de lenyűgözött csodálója volt Halasy Marikának mint drámai hősnőnek. És nagyon jó barátja a fiatal Sulyok Máriának. A férfiszínészekkel és más komédiásokkal szoros barátságban volt, pl. Müller Mátyás karmester, Ladányi Ferenc, Rajz János, Kőműves Sándor, Misoga László stb.

Színházi fénykora a Horváth Árpád által vezetett színházi évekre esett. Kritikáival támogatta egykori barátját, de munkatársa is lett, mint díjtalan titkár, díjtalan segéddramaturg stb. És társszerkesztője a kiváló akkori műsorújságnak (*Debrecezi Színház*), főszerzője az Ady Társaság keretei között működő színházi szabadegyetemnek, előadója is, amely társaságnak alapító tagja volt. Ugyanakkor – miután Béber az első osztályú Bocskai labdarúgó egyesület operatív igazgatója is – Horváth Árpádot is beszervezte a klub elnökségébe.

A II. világháború őt is elragadta. A fogságból hazatérve még dolgozott pár hónapot a napi sajtónál, majd polgári maradványnak ítélték. Magántanítványokból élt, majd élelmezési vállalatok hivatalnoká lett. Az enyhülés (1953) után csoportvezető a megyei könyvtárban, egyúttal igazgatóhelyettes is. Az 1956-os forradalom visszasodorta pár hétre a helyi napilaphoz, de aztán visszavonult a könyvekhez. Az 1960-as évek második felétől külső munkatársként ismét írt a megyei lapba (még néhány színikritikát is!), de lankadatlan szorgalommal dolgozott a debreceni színház történetén, ebből két fejezet a színház múltjáról készült kézikönyvben megjelent. Oly szegényen s magányosan ment el, hogy – sivár szobáját látva – még az egykori kiöregedett vándorszínészeknek is megessett volna a szívük rajta.

Szabó Lőrinc: Tücsökrzene

Dráma a tenger fenekén

Mégis ő vitt el, ez a nagymama
vitt el először színházba. Csoda
volt a sok plüs, a királyi terem,
a nagy ragyogás. Ünnepelesen
viselkedtünk. Milyen kitüntetés,
hogy én ilyen szépet láthatok, és
hogy, ím, beavatnak valamibe,
ami csak a nagyoké! Semmi se
maradt bennem seb, tüske, fájdalom:
baldog voltam... A páholyban nagyon
szorultunk: én hátul álltam, s alig
értettem a színészek szavait,
de a *Dráma a tenger fenekén*,
– ez volt a darab – a sok kép, a fény,
a vízfüggönyön átködlő világ
úgy megbűvölt, hogy szemem-szám elállt,
s azóta is – negyven esztendeje? –
körttem ring a tenger feneké.

(Buque *Dráma a tenger fenekén* című színművét 1906 tavaszán Polgár Sándor rendezésében játszották.)